

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילונית
במדרשה באורנים

בש לש דרכים

שיחה עם הספר "שעשני גבר - תלמוד בעין הסערה", מאת הרב דב ברקוביץ

ד"ר [נירה נחליאל](#), מצפה נטופה, מנחת ניגון נשים

חברותא של גברים מתכנסת ללימוד של מסכת קידושין. משנה, תלמוד, חיים. שאלים שאלות על התורה מתוך הסתכלות על חיייהם האישיים ולמידה מהם, שאלים שאלות על עצמם מתוך הסתכלות בתורה ולמידה ממנה. גברים שבוחרים ללימוד מגדרי, מזווית גברית, לימוד אחר. הספר "שעשני גבר, תלמוד בעין הסערה" שמתאר את המסע הלימודי הזה, מבקש השתדלות ומאמץ בכניסה לתוכו. כדי ליצור התקשרות פורה עם הספר, חשתי שעלי להביא את עצמי ומעצמי אליו.

האשה נקנית בשלש דרכים וקונה עצמה בשתי דרכים. נקנית בכסף, בשטר, ובביאה... (משנה קידושין, א א). ובכמה דרכים נקנה האיש? ובאלו דרכים? ומה שיך לשנות "דרך", ו"דרך" לשון נקבה הוא?! היה לנו לומר: בכמה דברים האיש נקנה, ש"דבר" לשון זכר הוא. אלא יש לומר דרך, שהלא על ידי אשה נקנה, ודרך לשון נקבה הוא. האיש נקנה בשלש דרכים, וכי האיש נקנה בכסף, בשטר ובביאה? ואם תרצי לומר בדרכים אחרות, באלו דרכים? ואם תרצי לומר באינסוף דרכים, והלא האיש אינו נקנה, ורק האשה נקנית. אלא יש לשאול מדוע האיש מקדש אבל האשה נקנית? (מדרש אישי על קידושין)

החבורה הלומדת בראשותו של דוב ברקוביץ, שלימודם, פרשנותם וחווית הלימוד שלהם מתוארת בספר, מציעה פרשנות חדשה למושג הקניין. מושג זה אינו מתפרש על פי המוכר לנו משפת היומיום, שכן נקודת המוצא בספר היא שעצם השימוש בקניין בתחום יחסי איש ואשה מכונן ומכוון את הלומדים למשמעות שונה, שהרי לא יעלה על דעתנו להשתמש במושגים מתחום המסחר ליחסים אנושיים. אין המדובר, אם כן, בקניין על פי משמעותו המודרנית, אלא בניסיון להגדיר יחסים אחרים בין הקונה לנקנה: "קניין אישות הוא למעשה יסוד אישי ומופשט, של פניית אדם מבקש כלפי אדם מבוקש, בתביעה מוסרית לבטל את דחף השליטה והכיבוש כדי ליצור התרצות" (עמ' 32).

ככל שנשתכנע בעזרת רוחב הטיעונים באמיתות המשמעות המחודשת והמתוקנת המוקנית למושג הקניין בספר, לא נוכל להתעלם מהמיד החד-צדדי שבו. עדיין ישנו "קונה", גם אם הוא מכונה "מקדש", המפליס את דרכו אל זו המכונה "נקנית", גם אם בדרכים היוצרות התרצות, הזדקקות והשתייכות שלה אליו, כפי שמנסים לתאר הלומדים בספר. ותמיד ישנה "נקנית", לה מיוחס רצון וצורך בהשתייכות והזדקקות אל ה"קונה". בהסתכלות זו ובייחוס תכונות אלה לנשים, מגלים הלומדים רגישות אל עולמן של נשים, אך בה בעת ממשיכים בקיבוע התניות תרבותיות וחברתיות בנוגע לשוני בצרכים ובהתנהגויות של נשים וגברים, כפי שמוסבר בספר בפירושו: "עצם הסוד שבמפגש החידיתי בין איש ואישה - הוא חוסר הסימטריות של אותן תנועות נפש. הוא מצדו חייב למצוא את הדרך בה הוא "יקנה" את רצונה החופשי, רק כך יוכל ה"קניין" להתממש. [...] לעומת זאת, היא מצדה קובעת את מימוש ההתקשרות בתנועת נפש של השתייכות, במכונות שלה לקבל את פנייתו אליה" (עמ' 75). הפרשנות המוצעת בספר מכוננת תודעה חשובה ביחס לקניינים שבחינו והשפעתם על עיצוב הזהות, ובתוך כך מנסה להתמודד עם הכאב והקושי שבשימוש במחווות קנייניות בקידושין, אך הנחמה שהיא מספקת ביחס לקשר הראוי בין איש ואישה הינה מצומצמת למדי, מאחר והיא מותירה על כנה ואף מדגישה את התנועה החד-כיוונית מהאיש אל האשה במעשה הקידושין.

עם זאת, יש לציין שברקוביץ אינו מסתפק בפרשנות מחודשת של מושג הקניין, ובכך להגדיר יחסים אחרים בין אדם לקניינו. הוא פונה לגברים במטרה לשנות את ההתניה התרבותית המקובלת, של יחסי שליטה ובעלות הנובעים מקריאה פשוטה של המקורות, ומחנכם לכיוון יחסים אחרים בינם לנשותיהם.

"את הדרך ילכו בה" כתב דרך בלשון נקבה, שתורה נקראת בלשון נקבה, דכתיב "תורת ה' תמימה משיבת נפש". התורה נקנית בשלש דרכים. בכסף, בשטר ובביאה. בכסף מנא לך? שכסף לשון כסוף הוא, וכל הכסף אליה, ומחזר אחריה, ומרצה אותה, סופו שמתרצית ונענית לו. וקנייה בכסף מעשה של חסד הוא, המשנה את זהות הנקנית ונותן לה קיום חדש. ומנין שאף בשטר? מה כסף שהיום ישנו

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

ומחר אינו - קונה, שטר שקיים לעד ומחויבותו עומדת לעיני כל, על אחת כמה וכמה. ששטר כלימוד משותף הוא, שהופך את הקהילה לבעלת אחריות משותפת של כל חבריה למעשה ההתקשרות. ובביאה מנא לן? שביאה דרך התקשרות אינטימית, הזדקקות והתמסרות היא, ואינה דרך בעילה. (מדרש אישי על "שעשני גבר")

שלוש הפרשנויות לדרכי הקניין, או ההתקשרות של איש לאשה, אותן מביא הספר, יכולות להתפרש כדרכי התקשרות בין הלומד לתורה. אם בקניין כסף נוצרים יחסים שבהם "כל אובייקט שנקנה אינו נרכש במובן הפיסי והאינסטרומנטלי בלבד, אלא יש בו ערך מיוחד הנקבע מתוך התייחסות ערכית של בעליו אליו [...] פעולת הקניין מחדשת מערכת יחסים בין הקונה לבין הנקנה בה המציאות החדשה מעצבת את התהוות העתידית של דמותו וזהותו של הקונה לא פחות מאשר [...] הקונה קובע את נוכחותו בנרכש" (עמ' 125), ניתן לתרגם זאת כך שגם "קניין" התורה בלימוד מחדש מערכת יחסים בין הקונה לנקנית, והם משפיעים זה על זה/תוה/ה של זה. שטר, המסמל את שיתוף הקהילה במעשה הקידושין, אחריותה וערבותה לו, יכול להוות באנלוגיה ללימוד התורה את המימד הקהילתי המקנה תוקף וערך לדרכי לימוד מקובלות והכרה בתלמיד החכם. דרך הביאה היא אולי הפשוטה ביותר לקניין התורה, גם אם הנועזת מבין שלוש הדרכים - על הלומד להביא את עצמו אל התורה, ולקחת אותה אל חייו ועולמו, ובכך נוצרת זיקה של התקשרות עמוקה עימה. בדרך זו יש להזהר מקשר של בעילה, של כוחנות ואיננס-הכתובים כך שישרתו את צרכי הלומד.

מהספר, על פי הגמרא, מצטיירת תמונה שבה התורה היא כאשה, שכן האשה, כתורה, "מסוגלת להפנים את קולו ולהכיל את רצונו של האיש, ליצור מציאות חדשה [...] כמו התורה עצמה, באשה נמצאת המסוגלות להקנות לדיבור היוצר של האיש מציאות ביש המסוים של חייהם" (עמ' 139). ניתן לקרוא את המהלך הלימודי כולו כהצעות לדרכי התקשרות חדשות בין הלומד לתורה - דרך המעצבת את חייו של הלומד, ולא רק מחדשת בתורה עצמה. מאחר ומתוארות בספר דרכים חד צדדיות, מכיוונו של האיש להתקשרות עם קניינו, יש לשאול כאן, כפי ששאלנו לעיל לגבי דרך האשה אל האיש, האם יש הבדל בין דרכי התקשרות של איש אל התורה, לדרכי אשה להתקשרות אל התורה, והאם צריך להיות הבדל ביניהם.

המחקר הפמיניסטי מתאר דרכים שונות של נשים לדעת, בשונה מהדרכים המקובלות והמוערכות ע"י ההגמוניה הגברית של עולם המדע והידע. אחת התיאוריות לגבי לימוד של נשים טוענת שיש יוצרות בתהליך הלימוד והמחקר קשרים בין הייצוגים המנטליים של הידע ובין תחושותיהן, גופיהן ופעולותיהן. זאת בניגוד לדרך המחקר המקובלת המניחה שחקירה מדעית ובחינת אמיתותן של טענות מחייבים ניתוק רגשי ונטרול הזהות העצמית ביחס למושא המחקר. נדמה שניתן להעתיק שתי דרכים אלה לשדה לימוד התורה, ולמצוא בו גישות דומות.

הספר שלפנינו נכתב על ידי גברים (רגישים), משקף תהליך לימודי שהתהווה ע"י גברים ומייצר פרשנות מנקודת מבטם. מבחינה זו הוא משקף את הלימוד המסורתי, כלימוד גברי של הספרות היהודית שנכתבה על ידי גברים וכנראה גם עבורם בלבד. אלא שבספר זה משתקף תהליך לימודי השונה עד מאד מלימוד מסורתי "רגיל". בתהליך זה נמצא מאפיינים של "לימוד נשי", המתאפיין כאמור ביצירת זיקות בין הלומדים לנלמד, תוך שיתוף וחיבור עולמות ידע נוספים שלהם, ניסיונם וחייהם. בויכוח הניטש על הדרך הנכונה ללימוד בבתי המדרש הנשיים, באים לומדי וכותבי "שעשני גבר" וטוענים שהדרך שיש בה שיתוף אישי, שימוש באמצעים יצירתיים ולימוד ייחודי, המאפיינים דרכי לימוד נשיות, הינה לגיטימית, חיונית ומצמיחה גם עבור גברים.

ערכת הלימוד החי, האישי, התהליכי והנכון לבית המדרש לתוך מסגרת כתובה של ספר הינה אתגר לא פשוט. גם אם לא תמיד צלחה ההתמודדות, וסדרי הפרקים ותפרי החיבורים אינם תמיד מהודקים, ומקשים על הקריאה, הרי שמי שיתגבר על הקושי יפגוש את הלומדים שאימצו דרך לימוד זו מתוך אמונה שיש בה נגיעה, יצירה ופרשנות החיוניים ללימוד ולכוחות החיים הטמונים בו. בכך נפתחות אפשרויות חדשות לכל לומד ולומדת ליצור זיקה אל התורה בדרכו, בדרכה, בדרכים שונות, ללימוד והתקשרות - אל התורה ואל חיינו.